

İslamlaşma Sürecinden Cumhuriyete Giresun’da Eğitim- Öğretim

Received/Geliş: 03/05/2017

Ali YILMAZ*

Accepted/Kabul: 06/10/2017

Öz

1397 yılında Bayramoğlu Süleyman Bey tarafından fethedilip İslam coğrafyasına dâhil olan Giresun vilayeti Fatih Sultan Mehmet’le 1461 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu’na ilhak olmuş ve bu tarihlerden sonra hızlı bir İslamlaşma ve Türkleşme sürecine girmiştir. Bu makalemizde temel olarak 1397-1920 yıllarını içeren zaman diliminde Giresun’da eğitim- öğretim faaliyetlerinin tarihi serüveni irdelenmeye çalışılacaktır. Klasik dönem boyunca Giresun’daki eğitim-öğretim faaliyetleri özellikle tekke ve zaviye sahiplerinin büyük katkılarıyla muallimhaneler, sıbyan mektepleri, cuma camileri ve medreseler vasıtasıyla devam etmiştir. Tanzimat’la başlayan modernleşme sürecinden Giresun da nasibini almış ve İptidai mektepler, Rüşdiye mektepleri ve İdâdilerle bu yenileşmeye kayıtsız kalmamıştır. Giresun’da yaşayan gayri Müslim çocukları da gayri Müslimlerce kurulan mektepler vasıtasıyla eğitim işlerini deruhte etmişlerdir. Halk arasında zaman zaman dillendirilen “Giresun’da medrese kültürü yoktur” algısı, sayıları 100’ü geçen medreselerin tespitiyle geçersiz hale gelmiştir.

Anahtar kelimeler: Giresun, Muallimhane, Medrese, Rüşdiye, İdadi.

* Yrd. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, alibedir28@hotmail.com;
ORCID ID: 0000-0002-8574-4580

Education In Giresun, From Islamization Of The Region To Republican Period

Abstract

Giresun, which was conquered by Bayramoğlu Süleyman Bey in 1397 and included in the Islamic Land, was annexed to the Ottoman Empire in 1461 by Fatih Sultan Mehmet and entered a rapid process of Islamization and Turkishness after these dates. This article seeks to examine the historical adventure of educational activities in Giresun, basically covering the years 1397-1920. During the classical period, the educational activities in Giresun continued with the great contributions of dervish lodges, especially through the teacher's training schools, [ET2]primary schools, friday mosques [ET3]and madrasahs. During the modernization process that started with Tanzimat, secondary schools, junior high schools and senior high schools in Giresun were influenced by this moderation and innovation processes. [ET4]Non-Muslim children living in Giresun were involved in educational [ET5]activities through their own establishments. The perception of "there is no madrasa culture in Giresun", which is sometimes expressed among the people, became invalid by the identification of the madrasas whose numbers exceed 100.[ET6]

Key Words:Giresun, Teacher's training schooll, Madrasa, Junior high schools and senior high schools.

Giriş

Giresun ili dâhilinde yerleşim yerlerinin tarihi antik çağlara kadar inmekte olup, bu yerleşim yerleri Giresun, Tirebolu ve Şebinkarahisar Kaleleri olarak bilinmektedir. Antik çağlardan sonra değişik medeniyetlerin hüküm sürdüğü Giresun'un İslamlaşma ve Türkleşme süreci 1387 yılında Bayramoğulları Beyliği'nin başına geçen Süleyman Bey'in yönetimi ele aldığı zamana kadar inmektedir. (Fatsa, 2010, 4) Ordu yakınlarında teşekkül eden bu beylik merkezinden yörenin Türkleşmesi ve İslamlaşması için çalışmalar başlamıştır. Yörenin İslamlaşması ve Türkleşmesi sürecinde bütün Anadolu'da olduğu gibi Giresun'da da Ahi Şeyhleri ile tekke-zaviyelerin katkıları büyüktür. Giresun Kalesi'nin 1397 yılında fethi ile bu süreç daha da hızlanmıştır. Süreç içerisinde Bayramoğlu Beyi Süleyman'ın vefat tarihi ve fethedilen Giresun Kalesi'nin Müslümanların elinden çıkarak tekrar Trabzon Rum İmparatorluğu'na ne zaman geçtiği kesin olarak bilinmemektedir. Kesin olan Giresun Kalesi'nin Fatih Sultan Mehmet'in fethine kadar bir dönem - muhtemelen 1402 Ankara savaşında Osmanlıların Timur'a karşı mağlup olduğu süreç 11 yıllık Fetret Dönemi'nde Giresun'un Trabzon Rum İmparatorluğu'na bağlanmış olabileceği görülmüştür. (Emecen, 1996, 79) Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'un fethine kadar sahil kesimleri Trabzon Rum İmparatorluğu'na bağlı iken iç kısımlarda halen Çepni beylerinin yoğunlaştığı ve Trabzon Rum İmparatorluğu'na bağlanmadığı bilinmektedir. (Sümer, 1992, 79) İkinci defa Giresun'un Osmanlı Devleti'ne dâhil edilmesi Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u 1461 yılında fethinden sonraya tekabül etmektedir.

Bu tarihlerden sonra Giresun, Osmanlı devleti tarafından kaleme alınan 1486 ve 1515 tarihli vergi defterlerinde ve kayıtlarında mevcuttur. Bir liman şehri olarak Osmanlı hâkimiyetinde iken XVI. yüzyılın sonlarına doğru görülen eşkıyalık hareketlerinden Giresun da nasibini almıştır. XVII. yüzyılda Anadolu'daki Celali İsyanlarından Giresun da etkilenmiş ve Seyyit Mehmet Paşa tarafından bu işgal hareketi def edilmiştir. Daha sonra Giresun, Kazaklar tarafından yağmalanmıştır. Bütün Anadolu topraklarında olduğu gibi Giresun da XVIII. yüzyıllarda yaklaşık bir asırdan fazla ayanlar tarafından yönetilmiş, II. Mahmut'un gönderdiği iki firkateynle tekrar devlet asayişi sağlanmış ve bu tarihlerden sonra kurtuluş savaşına kadar Giresun'da kayda değer bir olay olmamıştır. Milli Mücadele yıllarında işgale uğramamasına rağmen Rusların Trabzon'u ele geçirip Harşit Çayı'na kadar ilerlemeleri şehirde infial

yaratmış, milis kuvvetlerce Rum çetelerin faaliyetleri püskürtülmüştür. (Emecen, 1996, 80)

İslam Tarihinde Eğitim Süreçleri

Giresun'la ilgili çok kısa olarak vermeye çalışılan özet bilgidan sonra 610 yılında Hz. Muhammed (sav)'in Risalet'le görevlendirilmesinden sonra İslam coğrafyasında eğitim sürecinin nasıl deruhte edildiği konusuna kısaca değinilecektir.

Allah (cc)'ın Hz. Muhammed (sav)'i elçi olarak görevlendirmesinden sonra yeni dini kodlarına uygun bir toplum inşası sürecine girilmiştir. Allah'tan aldığı ayetleri (vahyi) Müslüman olan ashabına anlatmayla Hz. Muhammed (sav) zaman içinde eğitim faaliyetlerini Mekke'nin kenar mahallesinde ilk Müslümanlardan olan Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın evine taşımıştır. Mekke'de Daru'l-Erkam'la başlayan eğitim süreci Medine'ye hicretten sonra Mescidi'n-Nebevî'nin içerisinde yer alan Ashâb-ı Suffe ile devam etmiştir.

Müslüman çocuklarının ilk eğitim faaliyetleri özellikle Hz. Ömer zamanında Kur'an-ı Kerimin öğretilmesi, mescitler ve ülkenin her köşesine mektepler yaptırılarak maaşlı öğretmenler tayin edilmesi ve çocukların dinin ilk kaynağı ve ibadetleri için şart olan ayetlerin öğretilmesi merkeze alınarak yeni toplum inşası oluşturulmaya başlanmıştır. (Hızlı, 1999, 15) Daha sonraki dönemlerde mescitlerle birlikte yanlarında yapılan mektep geleneği devam etmiştir. Gelişen zaman sürecinde mahalle mescitleri, dar'ul-küttaplar, saraylar, kitapçı dükkânları, bilgin evleri, edebi salonlar ve beytü'l-hikmeler vasıtasıyla eğitim işleri deruhte edilmiştir. X. yüzyıldan sonra Türklerin İslam'ı devlet olarak kabul etmelerinin ardından yeni kurulan Türk devletlerinde daha iyi bir şekilde sistemize edilerek 1055 yıllarında Bağdat'ın Selçuklular tarafından zaptından sonra, önce Nişabur'da hemen akabinde Bağdat'ta Selçuklu Sultanının direktifi ile Vezir Nizamü'l-Mülk'le özdeşleşen medreseler vasıtasıyla hem dini, hem ictimai, hem de sosyal alanlarda ilim tahsil edilmiş ve bu bütün dünya ülkelerine örneklik ve öncülük etmiştir. Medreseler vasıtasıyla hem yeni dinin öğretilmesi ve dine uymayan alışkanlıkların terki, hem de çevrelerindeki Şii akımlarına karşı Sünni anlayışı koruyup kollamaya yönelik faaliyetler yerine getirilmiştir. (Akyüz, 2011, 22) Anadolu'da ilk medreseler yine Selçuklular döneminde inşa edilen Konya Sırçalı Medresesi 640/1243, Karatay Medresesi 649/1251 ve İnce Minareli

Medreseler 674/1276 yıllarında yapılan medreselerdir. (Kazıcı, 2012, 47) Bir Anadolu şehri olarak Giresun bu tarihlerde fethedilmediğinden Selçuklular dönemi medreselerine Giresun'da rastlayamamaktayız.

Osmanlı Dönemi'nde durumda fazlaca bir değişiklik olmamış ve daha çok zengin kişilerin vakıf aracılığıyla her yerleşim yerine Tanzimat Dönemi'ne kadar tüm İslam dünyasında olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de medrese öncesi 5-6 yaşlarında çocukların temel ilmihal bilgileri ve namaz kılacak kadar ayetlerin ezberlenmesine matuf sıbyan mekteplerini de kaydetmek gerekmektedir. (Hızlı, 1999, 29) Bu sıbyan mekteplerinde başarılı erkek öğrencilerin bir üst eğitimleri medreseler tarafından verilmiştir.

Bu bağlamda Orhan Bey'in Bursa'yı fethinden sonra 1330 yılında İznik'te kurdurduğu medrese ilk Osmanlı medresesi olup, müderrisi de Şerâfî'd-Din Davud-ı Kayserî'dir. (Uzunçarşılı, 1965, 1-3) Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman zamanında inşa edilen medreseler hem yapısal hem nitelik açısından en görkemli zamanlarını yaşamışlardır.

Tanzimat Sonrası Eğitim- Öğretim

Tanzimat sonrası özellikle ilköğretimden başlayarak bir yenileşmenin sağlanması kaçınılmaz görünüyordu. Zira ister askeri mektepler olsun, ister Rüşdiye mektepleri olsun istediği programları tam olarak uygulayamamasının sebebi sıbyan mekteplerinden yetişen çocukların modern mekteplere ayak uyduramamalarına bağlanıyordu. Rüşdiye mekteplerine yeni programla yetişmiş ve sıbyan mekteplerinin yerine geçen İbtidâî mektepler ihdas edilmiştir. Osmanlı devletinde 1579-1792 yıllarda başlayan duraklama ve gerilemenin sebepleri olarak askeri alanda yapılması planlanan eğitimsel dönüşümün bir an önce gerçekleştirilmesi gerekiyordu. Sadece askeri mekteplerle kalmayıp medreselerde ilmi ve idari açıdan başlayan bozulma bu alanda da yenileşmenin kaçınılmaz olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda III. Selimle başlayan Nizam-ı Cedid yapılanması içerisinde 1795 yılında kurulan Mühendishane-i Berr-i Hümayun adıyla modern bilimlerin okutulduğu askeri mektepler açılmış, bu mektepleri Mühendishane-i Bahr-i Hümayun mektepleri takip etmiştir. 1872 yılında usulü cedideye göre İstanbul'da bir İbtidâî mektep açılmıştır. 1894 yılında Dâhiliye Nazırı Memduh Paşa vilayetlere gönderdiği talimatla her nahiyeye bir İbtidâî mektebin açılmasını emretmiş, çalışma başarılı olmuş ve hükümetin eğitim politikaları taşradaki köylere kadar taşınmaya çalışılmıştır. (Kodaman, 1999, 85)

II. Mahmut zamanına kadar sıbyan mektebi hocaları belli bir pedagojik eğitime tabi tutulmadan görevlendirilmekte, öğretim daha çok camilerdeki imamlar tarafından verilmekteydi. Derslerde daha çok namazlarda okutulacak kadar Kur'an'dan ayetler ve basit kitabet öğretiliyordu. 1847 yılında çıkarılan bir talimatla sıbyan mekteplerinde verilecek dersler biraz daha genişletilerek Elif-ba, Kur'an, İlmî-hal, Tecvid, Türkçe Ahlak risaleleri, Türkçe ve Hatt olarak belirlenmiştir.¹ Köy mekteplerinde 4 şehir mekteplerinde 3 yıl olmak üzere İbtidâî mekteplerde okutulan dersler; Elif-ba, Kur'an, Tecvid, İlm-u-Hâl, Ahlak, Sarf-ı Osmani, İmlâ, Kıraat, Mülâhhas Târîhi Osmanî, Muhtasar Coğrafya-i Osmânî, Hesap ve Hüsn-ü Hatt. (Kodaman, 1999, 88; Maarif Salnameleri, 1316, 338)

II. Mahmut döneminde sıbyan mekteplerinin yetersizliği anlaşılınca 1838 yılında açılan Mekteb-i Maarif-i Adli ilk bakışta bir meslek mektebi gibi gözükse de Rüşdiye mekteplerinin temeli kabul edilmiştir. 1847 yılında ilk Rüşdiye mektepleri açılmaya başlanmıştır. Yüksekokullara talebe yetiştirme amaçlı açılmaya başlanılan okulun eğitim süreleri yatılı ve gündüzlü vilayet ve taşra mekteplerinde 3 ila 7 sene arasında değişmektedir. Okutulan dersler şunlardır: "Sarf-ı Arabi, Ta'limi Farişi, A'mali Erbaa, Ahlak, Hattı Sülüs, Arapça, Kavaid-i Farişi, Muhtasar Hesap, Avrupa Coğrafyası, Tercüme, Kıraat, Rika ve Sülüs, Gülistan, Coğrafya, İmla ve İnşa, Fezleke, Fransızca, Risale-i Erbaa, Cebir, Hendese, Usul-i Defter, İnşa, Kavaid-i Osmani, Tarihi Osmani ve Hatt-ı Rika." (Kodaman, 1999, 111) Rüşdiye mekteplerinin eğitim tarihi açısından en belirgin özelliği o zamana kadar sadece sıbyan mekteplerinde okuyabilen kız çocuklarının Rüşdiye mektepleriyle birlikte bir üst öğrenime devamlarının sağlanmasıdır.

Diğer bir eğitim kurumu olarak İdâdîleri görmekteyiz. Giresun ve Karahisâr-ı Şarkî'de açılmış olan İdâdî, Rüşdiye mektebini bitirmiş talebelerin eğitim gördüğü ortaöğretim kurumlarıdır. İstanbul'da 1873 yılında açılmaya başlanan İdâdîler taşrada 1882 yılından itibaren açılmaya başlanmıştır. (Kodaman, 1999, 114-115; Öztürk, 2000, 464-466) İdâdîlerde okutulan dersler ise; Kavaid-i Osmaniye, Arabi, Farişi, Kıraat ve Kitabet-i Türki, Tarih-i Umûmiyye-i Osmani, Mükemmel Hesap, Cebir-i Ali, Coğrafya-i Umumiye-i Osmani,

¹Mefail Hızlı Osmanlı Sıbyân Mekteplerinde okutulan dersler arasında: Arapça, Sarf-Nahiv ve Dinler Tarihi derslerini de vermektedir. Bakınız: Mefail Hızlı, "Osmanlı Sıbyân Mekteplerinde Okutulan Dersler", *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim, Milletlerarası Kongresi Tebliğleri*, İstanbul: 2001, s.113

Jimnastik, Mükemmel Hendese Müsellesat, Resim ve Drama, Fransızca, Almanca ve İngilizcedir. (Kodaman, 1999, 117)

Osmanlı sisteminde Tanzimat'tan sonra açılan mektepleri anaokulları, meslek okulları, Dar'ul- Mualliminler ve İstanbul merkezli açılan yüksekokul seviyesindeki Sultaniler olarak görmekteyiz.

Giresun'da İlköğretim Kurumları:

Muallimhaneler, Sıbyan Mektepleri ve İbtidâîler

Giresun vilayeti ilköğretim faaliyetleri genel Osmanlı eğitim sistemine paralel olarak mescidler/camiler, muallimhanelerde verilen eğitimle birlikte hemen her köy ve mahallede en az bir sıbyan mektepleri tarafından verilmiştir. Bir taşra yerleşim birimi olarak Giresun ilindeki sıbyan mektepleri tek muallimli olarak eğitimlerini sürdürmüşlerdir. Bu okulların maddi finansmanı çoğunlukla köylüler, bir kısmı da vakıflar tarafından sağlanmıştır. İlköğretim kurumu olarak Giresun'da az sayıda bulunan muallimhanelere rastlamaktayız. Karahisâr-ı Şarkî kazasına ait 1560 tarihli tapu tahrir defterine göre, kazanın iki Müslüman mahallesinden biri olan Hacı Halim Mahallesi'nde bir muallimhane'den bahsedilmesi kazanın Osmanlı hâkimiyetine geçmesinden hemen sonra eğitim faaliyetlerine başladığını göstermektedir. (Bilgili, 1989, 48) Diğer muallimhane ise yine aynı yerleşim yerinde 1695 tarihinde eğitim vermekte olup aynı zamanda Şeyh Mustafa Tekkesi'yle bitişik olması eğitim faaliyetlerinde tekke ve zaviyelerin fonksiyonlarını da göstermektedir. (BOA, Cevdet, 4330) Diğer muallimhâne ise Görele Kazası'nda XVIII. yüzyılın başlarında eğitim hayatın devam eden Görele Aliğa Muallimhanesi'dir. Görele Aliğa Muallimhanesi Vakıflı bir eğitim yuvası olup muallimi Osman Efendi iki akçe aylıkla çocukların eğitim faaliyetlerini deruhte etmiştir. (VGMA, 1131, 37)

Yukarıda da değindiğimiz gibi Giresun'un hemen her yerleşim yerinde bulunan yüzlerce sıbyan mekteplerinden vakfi bulunan sadece 35 adedinden söz edebiliriz. Giresun'da vakfi bulunan sıbyan mektepleri daha çok XVIII. yüzyıllarında açılmışlardır. Bunlardan bazıları şunlardır: Giresun Hacı Hüseyin Mahallesi Sıbyan Mektebi, Kapu Mahallesi Sıbyan Mektebi, Çınarlar Mahallesi Fatma Hatun Sıbyan Mektebi, Giresun Çandır Köyü Sıbyan Mektebi, Uzgur Köyü Sıbyan Mektebi, Keşap Engüz (Dokuztepe) Köyü Sıbyan Mektebi, Akköy (Bulancak) Nahiyesi Sıbyan Mektepleri, Kırık Nahiyesi Kulakkaya Sıbyan Mektebi, Tirebolu Sıbyan Mektebi, Halaçlı Köyü

Sıbyan Mektebi, Espiye Adabük Sıbyan Mektebi, Görele Sıbyan Mektebi, Görele Türkeli Köyü Sıbyan Mektebi, Karahisâr-ı Şarkî Bülbül Mahallesi Sıbyan Mektebi, Karahisâr-ı Şarkî Kurşunlu Mahallesi Sıbyan Mektebi.

Osmanlı devletinde mevcut sıbyan mektepleriyle eğitim sorununun çözümlenemeyeceğinin anlaşılmasıyla 1872 yılında İstanbul'da usûl-ı cedîdeye göre program uygulayan ilk ilk İbtidâi mektepler açılmıştır. Maarif nezaretine bağlanan mekteplerin yurdunun her mahalle ve köyünde açılması teşvik edilmiş muallim maaşları tespit edilerek mahallen karşılanması istenmiştir. Bu uygulama halk tarafından da desteklenmiştir. (Yıldız, 2007, 22) Köy ibtidâi mektepleri 4, şehir ibtidâi mektepleri ise 3 yıl süreli olarak açılmıştır. 1913 yılında çıkarılan Tedrisi İbtidâiyye Kanun-i Muvakkatı ile ilköğretim mecburi ve parasız hale getirilmiştir. Bu mektepler Rüşdiyelerle birleştirilerek 6 yıllık merkez ibtidâilere dönüştürülmüştür. (Arıbaş, 2000, 714)

Giresun'da en erken tarihte açılan ibtidâi mektep Soğuksu Mahallesi'nde biri 1887 yılı, diğeri 1895 yılında sivil halkın katkılarıyla yapılan Soğuksu İbtidâi Mektepleridir. (Maarif Salnamesi, 1321, 609) Kapu Mahallesi İbtidâi Mektebi'nin açılış tarihi de 1890'dır. İbtidâi mektepler gündüzlü olduğu gibi Bulancak Leyli İbtidâi Mektebi'nde olduğu gibi yatılı olarak da eğitime devam edilmiştir. İbtidâi mektepler kırsal kesimlerde kız- erkek karma sürdürülürken özellikle şehir merkezlerinde müstakil olarak kız ve erkek mektepleri olarak açılmıştır. Giresun Halide Hatun Kız Mektebi, Giresun Nilüfer Kız İbtidâi Mektebi, Piraziz Kız İbtidâi Mektebi, Keşap Kız İbtidâi Mektebi ve Talipli Kız İbtidâi Mektepleri örnek olarak gösterilebilir. Genelde tek muallimli gözükseler de özellikle Hamidiye İbtidâi Mektebi'nde olduğu gibi bazen birden fazla muallimlerce de eğitim faaliyetleri sürdürülmüştür. (BOA, MKT, 911, 46)

Diğer ibtidâi mektepler ise; Giresun merkez ilçede bulunan Kale İbtidâi Mektebi, Sultan Selim İbtidâi Mektebi, Hacı Mikdat İbtidâi Mektebi, Hacı Siyam İbtidâi Mektebi'dir. Giresun merkez köylerinde bulunanlar ise; Kayadibi İbtidâi Mektebi, Ülper İbtidâi Mektebi, Homurlu İbtidâi Mektebi, Yağmurca İbtidâi Mektebi, Çandır İbtidâi Mektebi, Akyuma İbtidâi Mektebi, Uzgur İbtidâi Mektebi'dir. Bulancak (Akköy) merkez ilçede bulunan; Akköy İbtidâi Mektebi, Şemsettin İbtidâi Mektebi, Ahmetli İbtidâi Mektebi, Ada İbtidâi Mektebi, Tepeköy İbtidâi Mektebi ve Burunucu İbtidâi Mektebi'dir. Piraziz'de ise Merkez Erkek İbtidâi Mektebi, Şeyhli İbtidâi Mektebi, Bozat İbtidâi Mektebi, Maden İslam İbtidâi Mektebi'dir. Keşap'ta Erkek İbtidâi

Mektebi, Sarvan İbtidâî Mektebi, Tekke İbtidâî Mektebi, Çivriz İbtidâî Mektebi, Halkalı Menciliz İbtidâî Mektebi, Karabulduk İbtidâî Mektebi, Bayramşah İbtidâî Mektebi, Düzköy İbtidâî Mektebi Keşap'ta bulunan mekteplerdir. Dereli'de ise sadece Kırık Nahiyesi, Kulakkaya İbtidâî Mektebi'ni görmekteyiz. Doğu ilçelerine baktığımızda Tirebolu merkezde bulunan iki adet ibtidâî mekteplerin yanında Ortacami İbtidâî Mektebi ve Karaahmetli İbtidâî Mektebi görülür. Doğan kent'te ise sadece Harşit İbtidâî Mektebi yer alır. Espiye'ye geldiğimizde; Espiye İbtidâî Mektebi ve Avluca İbtidâî Mektebi mevcuttur. Güce'de bulunan tek ibtidâî mektep ise İlit İbtidâî Mektebidir. Yağlıdere'de Akçakilise İbtidâî Mektebi'yle Camıyanı İbtidâî Mektebi'ni görüyoruz.

Görel; Görel İbtidâî Mektebi, Terziaali İbtidâî Mektebi, İmatlı (İnanca) İbtidâî Mektebi, Karaköse İbtidâî Mektebi, Kırıklı İbtidâî Mektebi, Çavuşlu İbtidâî Mektebi, Koyunhamza İbtidâî Mektebi ile en fazla mektebe sahip ilçelerimizdendir. Çanakçı İbtidâî Mektebi ile Kuşculu İbtidâî Mektebi de bu ilçede bulunan iki mekteptir. Eynesil'de bulunan Eynesil İbtidâî Mektebi ve Ören İbtidâî Mektepleri yöre çocuklarının eğitimlerine hizmet etmektedir.²

Güney ilçelerimize baktığımızda ise Karahisâr-ı Şarkî merkezinde Ortamahalle İbtidâî Mektebi, Tamzara İbtidâî Mektebi, Avutmuş İbtidâî Mektebi mevcuttur. Alucra İbtidâî Mektebi, Arduç İbtidâî Mektebi ve Zun İbtidâî Mektep(ler)i Alucra'da bulunan mekteplerdir. Teştik-Mindevâl İbtidâî Mektebi ise Çamoluk'ta bulunan tek mekteptir.³

Daylı Köyü İbtidâî Mektebi ilköğrenimi gören Hasan Hilmi Efendi'nin bildirdiğine göre bu mekteplerde; Kur'an-ı Kerim, Tecvid, Kitabet (yazı) Akaid-i Diniyye ve Fıkhiyye dersleri okutulmaktaydı. (BCA, 180.9/92. 449. 1) Şehir merkezlerinde ise; Elif-ba, Kur'an, Tecvid, İlmihal, Ahlak, Sarf-ı Osmanî, İmla, Kıraat, Mülâhhas Tarih-i Osmanî, Muhtasar Coğrafya-i Osmanî, Hesab, Hüsn-ü Hatt. (Kodaman, 1999, 88; Maarif Salnamesi, 1316.338)

² Maarifî Umûmiyye Nezâret İhsâiyat Mecmuası, 1339- 1340, no'lu haritadan.

³ Bk. Yılmaz, Ali, "XIX. Yüzyıldan Cumhuriyete Giresun'da Eğitim ve Öğretim", (Basılmamış Doktora Tezi OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013)

Giresun'da Ortaöğretim Kurumları; Cuma Camileri

Giresun'un da içinde bulunduğu Anadolu topraklarının İslamlaşma sürecinin XIV. yüzyılın ilk yıllarında başladığını yukarıda belirtmiştik. Kanaatimiz odur ki bu tarihlerden itibaren İslamlaşma/Türkleşme süreciyle birlikte eğitim de önemsenmeye başlamıştır. Bu bağlamda Giresun'da ilk eğitim faaliyetleri de yörenin İslamlaşmasında büyük hizmetleri olan tekke ve zaviyelerin öncülük ettiğini söyleyebiliriz. İnsanların hem iç dünyalarında huzuru sağlama, hem de gündelik işlerinde kolaylaştırıcı bir rol üstlenen bu müesseseler insanla dini bilgiler vermek ve bu bilgilerin hayata yansması şeklinde bir eğitim politikası takip etmişlerdir. Genellikle tekke ve zaviyelerin yanında yapılan ve adına Cuma Camileri denilen merkezi camilerde daha üst seviyede eğitim verilmiştir. Özellikle Osmanlı Devletinin kuruluşu ve sonrası büyük hizmetleri olan Dursun Fakı, Davud-ı Kayserî gibi şahsiyetler o günün sosyolojisinde hem müderris hem zaviyedar hem de şeyh-halife-ahi anlamlarında kullanılmaktaydı. Bu bağlamda Giresun'da da aynı durumu görmekteyiz. 1455 tarihli tahrir defterlerinde Giresun civarlarında 290 fakıdan bahsedilmesi ilk dönemlerde bu zümrenin ağırlığına işaret etmektedir. Fakı denildiğinde sadece imamlar, müezzinler ve kanaat önderleri akla gelmemeli, aynı zamanda müderrisler de fakı kavramı içerisinde değerlendirilmelidir. (Hackalı, 2013, 59-60) Bu değerlendirme çerçevesinde taşralarda eğitim faaliyetleri medreseler yapıp yaygınlaştırılıncaya kadar bu Cuma Camileri'nde fakılar tarafından verilmiş, eğitim faaliyetlerinin medreselere transferi bir-iki asır sonra gerçekleşebilmiştir.

Medreseler

Giresun'un İslamlaşma sürecinde Cuma Camilerinin yanında medreseler de ön plana çıkmaktadır. Giresun'da tespit edebildiğimiz ilk medrese şimdiki Bulancak (Akköy) ilçesindedir. 1455 tarihli vergi defterinde Şeyh Ali'ye nispetle adının Alihocalu olarak anıldığı tahmin edilen köydeki görevli kişilerde bahsedilirken bazılarında fakih diye bahsedilmesi bu civarlarda bir medresenin varlığını düşündürmektedir. (Fatsa, 20, 180) XV. yüzyılın ikinci yarısında Çepni Beyi Eşter Bey tarafından iskâna açılan Yağlıdere Kızıllar Köyü, en eski yerleşim birimlerindedir. Bu köy iskâna açıldıktan sonra Eşter Bey köye cami yaptırmıştır. 1515 tarihli tahrir defterinde aynı köyde mukim Mevlana Hamza'dan "müderris ve hatib-i cami-

i kızıklar” olarak bahsedilmesi bu yerleşim merkezinde de medresenin varlığına işaret etmektedir. (BOA, TTD, nr.52, 715) Diğer medrese ise Yağlıdere vadisi içinde Ahiçukuru (Tekke) Köyü Medresesi’dir. Medresenin müderrisi ile ilgili sadece 1486 tarihli tapu tahrir defterinde Kasım Halife’nin oğlu Abdullah’ın köydeki medresede müderris olduğu bilgisi kayıtlıdır. (Fatsa, 2008, 104; Bilgin, 1997, 109) Kasım Halife'nin oğlu Hacı Abdullah'tan bahsedilirken “mezbur tekkeye müderris, hatip, imam ve müezzin olup, müdampadişahın devamı devlet duasına meşgul ola” demekle, tekke şeyhin çok yönlü kişiliğinden ve vazifesinden bahsedilmektedir. (BOA, TTD, nr.52, 715-716; Sümer, 1992, 60)

Aynı tarihli tahrir defterinde bahsedilen diğer medrese Şebinkarahisar’ da yer alan Hasan Dede zaviyesinin ilk konuşlandırıldığı yer olarak kabul edilen köy ile ilgili 1515 tarihli tahrir defterlerinde rastlamaktayız. İlgili defterde Hanefi fikhının okutulduğu bir medreseden bahsedilmesi ve müderrisliğini ise Mevlana Muhittin Fakih’in yapması bu medresenin doğal olarak civar yerleşim birimlerine de hizmet vermiş olduğunu göstermektedir. (Fatsa, 2008, 158)

Tuzcuoğlu isyanına kadar Görele Kazasının merkezi Eynesil Kalesi idi. Bu bağlamda 1515 tarihli tahrir defterinde de bu yerleşim birimindeki kale de müderrislerden bahsedilmesi aynı şekilde bir medresenin varlığını işaret etmektedir. (BOA, TTD, nr.52, 626) Sicil kayıtlarında Eynesil Kalesi medresenin 1781 tarihine kadar faaliyetini sürdürdüğü bilinmektedir. (BOA, Cevdet, 8312-6889; TrbzŞS, 1934.7)

Diğer bir medrese ise şimdiki Çatak (Tekke) Köyü Medresesi’dir. Yakup Halife’nin; tekke ve zaviyesiyle yörenin Türkleşmesine ve İslamlaşmasına büyük katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda derbentçilik vazifesini de ifa ettiren merkezle ilgili 1515 tarihli tahrir defterinde, mukimler sayılırken Sarvanlı Mevlana Ali Şeyh’ten bahsedilmesi, o tarihlerde tekke ve zaviyenin yanında bir medresenin kurulduğunu göstermektedir. (Fatsa, 2010, 34)

Giresun ilinin en eski yerleşim yerlerinden olup şimdiki Bulancak ilçesi Pazarsuyu mevkiindeki Elmalu Medresesi en eski eğitim kurumlarından birisidir. 1547 tarihli tahrir defterinde Talip Oğlu Müderris Mevlana Fakih’ten bahsedilmesi ve vasıflarından bahsedilirken “salih mütedeyyin” olarak nitelenmesi, sanki tekke kültürüyle medrese ilmini meczedildiği gibi durmaktadır. (Yediyıldız-Üstün, 1992, c. I, 59) Yine aynı coğrafyada bulunan Sıracalu Köyü Yörük Türkmenlerinden bir grubun iskânı ile oluşturulduğu kabul edilen Piraziz merkezinin güneyindeki bir yerleşim merkezidir. 1547 yılına ait

tahrir defterinde Hasan oğlu Mevlana Ali veledi Hasan'dan müderris diye bahsedilmesi önemli bir durumdur. (BOA, TTD, nr.387,621; Yediıldız, 1992, c. I, 349-350; Emecen, 2005, 165)

Diğer bir eğitim merkezi Tirebolu ilçe sınırı dâhilinde şimdiki adı Özlü Köyü'nde olan Bada Medresesi'dir. Tirebolu-Görelle arasında Mevlana Ede Derviş'in zaviye kurduğu Sahil Ede Köyü medresenin olduğu yerleşim birimlerindedir. (Fatsa, 2008, 242)

Giresun'un ilk dönem medreselerinden birisi de Keşap Düzköy'de Hacı Yusuf Efendi tarafından yaptırılan medresedir. Bu medrese ile ilgili bilgiye 1530 tarihli vergi defterinde rastlamaktayız. Süleyman Fakih'in oğlu Süleyman ve Musa'nın müderris olarak belirtilmesi Keşap Düzköy'de medresenin olduğunu açıklamaktadır. (BOA, TTD, nr. 52,749)

Kırık (Dereli) Nahiyesi Kızıltaş Köyü Medresesi ile ilgili 1550 tarihli vakıf senedinde Müderris Seyyid Yusuf'tan bahsedilmesi bu köyde de bir medresenin hizmet verdiğinin kanıtıdır. (Fatsa, 2008, 242)

1547 tarihli vergi kayıtlarında Bulancak ilçesi Talipli Köyünde Mevlana Pir Hasan oğlu Fethullah ile Mevlana Zunnûn adlı iki müderristen söz edilmektedir. Yine bu kişilerin müderrisliklerinin yanında Bulancak Camisi'nde halka vaaz vererek köyün örgün ve yaygın eğitimine katkıda buldukları belirtilmektedir. (Yediıldız-Üstün, 1992, c. I, 349-350) Bu durum müderrislerin eğitim faaliyetlerinin yanı sıra sosyal aktivitelere ve halkın irşadına da katkı sağladığını gösterir.

Giresun merkezinde yer alan Giresun Kalesi'nde de bir eğitim kurumu olduğu düşünülmektedir. Yazılı kaynaklara göre Giresun medreselerinin adeta bir eğitim kampusu halini alan Taşbaşı mevkiinde tereküz ettiğini görmekteyiz. Bu bağlamda şimdiki Taşbaşı Parkı'nın olduğu yer -ki 1930'lu yıllardan sonra tamamen silueti değiştirilmiş- bir kültür merkezi niteliğinde olan Giresun Taşbaşı Ali Efendizâde Mustafa Efendi Medresesini de içinde barındırmaktadır. 1739 tarihli hurufat defterinde medresenin yapım tarihi olarak bu tarih işaret edilmekte ve aynı tarihte bu medresenin müderrisi olarak da Seyyid Osman'ın ismi geçmektedir. Bir diğeri ise yine aynı yerdeki Sultan Selim Cami yanındaki Üçüncüoğlu Ömer Paşa'nın 1767 tarihinde yaptırdığı medresedir. (VGM, 489, 139)

Giresun’da bulunan diğer medreseler ise aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁴

Tablo I: Giresun ve ilçelerinde bulunan Medreseler.

	Şehir/İlçe Merkezi	Köy
Giresun Merkez İlçe	İbrahim Fehmi Efendi, Beyazıtzâde Hacı Ali Efendi, Hacımikdat, Voyvodazâde Mehmed Efendi Medreseleri.	Seyyid köyü Tefvikiye, Melikli Mustafa Efendi, Kabaköy, Çandır-Çalış, Akyoma (Akçalı) Ali Efendi, Kayadibi Hayriye, Ülper Çavuşoğlu, Ma'muretu'l-Hamid (Mesudiye), Alyuma Feyziye, Sayca, Lapa, Hisargeriş, Çiçekli Ali Efendi ve Homurlu Medreseleriyle Alinyuma Daru'l-Hadisi.
Alucra	Alucra Mesudiye Medresesi	Zencar, Zihar (Çakmak), Karabörk ve Mezmek Medreseleri.
Bulancak	Akköy Feyziye Medresesi	Pazarsuyu İrşadiye, Boztekke Şeyh Kerameddin, Talipli, Darıköy Hacı Mehmed Efendi, Eynece Tefvikiye, Çukurköy Eminağaoğlu İbrahim Efendi, Sasu (Erdoğan), Gedikli (Çamlık) Cedidiye, Kabaca, Ahmetli, İcilli ve Kuşluhan Medreseleri.
Çamoluk		Mindeval Medresesi.
Çanakçı	Ege Köyü Daru'l-Hadis Medresesi	Karabörk Köyü Medresesi.
Dereli		Kırık Nahiyesi Hayriye, Yuva Duğdulu Soğukpınar, Hapan (Hergelen) Hayriye, Kurtulmuş Ömer Efendi, Kızıлтаş ve Güzyurdu (Feroğuz) Hayriye Medreseleri.
Doğankent	Manastırbükü Ali Efendi Medresesi	
Espiye	Espiye Medresesi.	Adabük, Cibril-Tikence Köyü, Dikmen İslam, Keçiköy (Güzelyurt) ve Ericcek Medreseleri.
Eynesil	Eynesil Pazarı Medresesi	Ören Medresesi.
Güce	-----	-----
Görelle	Hamidiye, Atik ve Hasan Hoca Medreseleri	Çavuşlu Teşvikiye, Daylı Hacı Hasan, Balcalı Medresesi, Mentеше, Tekgöz İrşadiye, Kırıklı Tefvikiye,

⁴ Bk. Yılmaz, Ali, "XIX. Yüzyıldan Cumhuriyete Giresun'da Eğitim ve Öğretim", (Basılmamış Doktora Tezi Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013)

		Tepeköy Hacı Hasan, Derekuşçulu ve Karaburun Yeni Cuma Medreseleri.
Keşap		Düzköy, Cinkıran (Yolağzı) Uğurca Medresesi, Barça Dervişoğlu, Barça-Çakırlı İrşadiye, Çatak (Tekke), Anbaralan Hamidiye, Paye Tahsiliye, Hisarüstü ve Engüz (Dokuztepe) Medreseleri ile Hacı Resul Efendi Daru'l-Hadisi,
Piraziz		Şeyhli Yahyazâde Ali Efendi ve Bozat Bekçizâde Hasan Efendi Medreseleri.
Şebinkarahisar	Karahisâr-ı Şarki Hacı Yusuf, Fatih Sultan Mehmed, Abdulhalim, Hazinedaroğlu Osman Pasa, Taş Mahallesi Allahkulu, Seyyid Mustafa Efendi ve Hasan Ağa Medresesi.	Karahisâr-ı Şarki Eskibağ Medresesi.
Tirebolu	Çarşı Mahallesi Kethüdazâde Emin Ağa ve Hamam Mahallesi Medresesi.	Çeğel, Orta Camilik, Civil ve Karakeş-Yağlıkuyumcu Medreseleri.
Yağlıdere		Kızılelma Köyü Mahmudiye, Gönyan (Akdarı) ve Sınır Medreseleri.

Eğitim müfredatları açısından değerlendirecek olursak taşra medreselerinin ders programlarında yer alan dersler şu şekilde verilmektedir:

“Kur’an-ı Kerim, Ahlak-ı Kur’aniyye, Tefsir-i Şerif, Hadis-i Şerif, Fıkıh, İlm-i Tevhid, Arabi Sarf ve Lügat, Arabi Nahiv ve Makaleme, Türkçe Sarf Nahiv, Tatbikat-ı Kitabet, Tarih-i İslam Muhtasar, Tarih-i Umumi Osmani, Türk Tarihi, Coğrafya-i Umûmî ve Osmanî, Hesab, Hendese, Cebir, Muhtasar İlm-i Hey’et, Ulûm-i Tabiiyye, Hıfzu's-sıhha ve Tedavi-i İbtidâi, Ziraat, Ma'lûmat-ı Kanuniyye-i İktisâdiyye, Maliyye, Usûlü Tertib ve Ta’lim, El İşleri ve Hatt.” (İlmiye Salnamesi, 1334, 668; Zengin, 2002, 118)

Giresun medreseleri genellikle bir ve iki müderrisli medreseler olup, daha çok dil ve düşünce eğitiminin verildiği medreselerdir. Zira 5 yıllık taşra medreselerinde dini, sosyal, tarihi ve sayısal ağırlıklı dersler bir veya nadiren iki müderrisçe verilmekteydi. Şeyhli Medresesi’nde 4 yıl eğitim aldığını terceme-i hâlinde belirten Osman Nuri Efendi okuduğu dersleri sayarken;

Ulum-i Diniyye, Arapça, Sarf-Nahiv, İmla ve Hesab olarak belirtmiştir. Görülüyor ki taşra medreselerinde verilen derslere göre daha daraltılmış ve belki başlık halinde olmasına rağmen mufassal olmayan bir ders programına şahit olmaktayız. Yukardan kronolojik olarak vermeye çalıştığımız 100'ü aşkın Giresun medreselerinin maddi ihtiyaçlarının çoğu vakıf aracılığıyla karşılanmıştır. Bir ortaöğretim kurumu olarak telakki edilebilen medreseler o günün şartlarında azımsanmayacak sayıdadır. Halk arasında meşhur olmuş "Giresun'da medrese dolayısıyla medrese kültürünün olmadığı" tezi de böylece çürütülmüş olmaktadır. Bugün bile Giresun genelinde lise sayısının 80'li rakamlarda olduğu düşünülürse bu rakamın hiç de küçümsenmeyecek derecede olduğu değerlendirilebilir. Giresun ili dâhilinde sadece Güce ilçe sınırlarında medreseye rastlayamadığımızı da belirtmek isteriz.

Tanzimat Sonrası Açılan Modern Eğitim Kurumları: Rüşdiyeler

Batıda başlayan aydınlanma hareketinin ve yapısal değişikliklerin dünyanın diğer ülkelerini de etkilemesi kaçınılmazdır. Osmanlı devleti de bu yeniden yapılanmadan nasibini almış ve bazı yansımaları ve artçı sarsıntıları hissetmeye başlamıştır. Medreselerin, Osmanlıdaki bu yenileşmenin karşısında bir engel olarak gösterilmesi haksızlık olur kanaatindeyiz. Her ne kadar eğitim her işin esası olsa bile devlet ricalinin vizyon çizmedeki acziyetini unutmamak gerekmektedir. İşin farkına varan I. Abdülhamid bu meyanda bazı yenileşme hareketlerine girmiş ve medresenin direnmesine rağmen bazı adımlar atmıştır. Osmanlı devletiyle Ruslar arasında devam edegelen ve başarısızlıkla sonuçlanan savaşlardan olacak ki I. Abdülhamid 1776 yılında Mühendishane-i Bahr-i Hümayunu kurdurarak askeri alanda bir reform hareketi başlatmaya çalışmıştır. Takip eden yıllarda ise III. Selim de 1795 yılında Mühendishane-i Berr-i Hümayunu kurdurmuş lakin mevcut statüko bunu kabullenmeye yanaşmamıştır. (Akyüz, 2011, 144)

Eğitimde yeniden yapılanmanın askeri alanda başlatılması mevcut kötü askeri gidişata dur demek için düşünülmüş fakat yapılanma Yeniçeri engeline takılmış ve belki de sıranın kendisine geldiğini fark eden medreseliler de bu durumdan çok hoşnut olmamışlardır. Ancak takip eden yıllarda Avrupa'da başlayan ve bütün Dünya'yı etkileyen Reform, Rönesans rüzgârından Osmanlı Devleti de nasibini almıştır.

Bir kısım maarif tarihçilerinin ilköğretim, bir kısmının ise ortaöğretime dâhil ettikleri rüşdiye mektepleri, II. Mahmut devrinde sıbyan mekteplerinin yetersizliği kabul edilerek sınıf-ı sâni olarak açılmış: padişah tarafından bu mekteplere rüşdiye ismi verilmiştir. (Akyüz, 2011, 144) Bu mektepler Osmanlı devletinde kız çocuklarının sıbyan mektepleri üzerine bir üst öğrenim görme imkânına sahip oldukları ilk eğitim kurumlarıdır.

Öğretim süresi 4 yıl olarak başlayan rüşdiyelerle ilgili olarak, Nazir Kemal Efendi tarafından mektepler açılıp çoğaldıkça rüşdiyelerin programlarında da değişikliğe gidilmiştir. 1850 yılında müfredat programlarında Arapça ve Farsça dersleri azaltılıp, fen, matematik ve coğrafya gibi dersler artırılarak önemli ölçüde modernleşmeye gidilmiş, derslerde teoriğin yanında pratiğe de önem verilmeye başlanmıştır. (Yıldız, 2007, 24)

Okutulan derslere gelince: Sarf-ı Arabi, Talim-i Farisi. A'mali Erbaa, Ahlak, Hatt-ı Sülüs Arapça, Kavaid-i Farisi, Muhtasar Hesab, Avrupa Coğrafyası, Tercüme, Kıraat, Rik'a ve Sülüs, Gülistan, Hesap, Coğrafya, İmla ve İnşa, Fezleke, Fransızca, Risale-i Erbaa, Cebir, Hendese, Usul-i Defter, İnşa, Kavaid-i Osmaniye, Tarih-i Osmani ve Hatt-ı Rika'dan ibarettir. (Kodaman, 1999, 111)

Taşradaki iki üç öğretmene sahip küçük rüşdiyelerde daha çok Din Dersleri, Arapça, Dört İşlem, Yazı, İmla ve İnşa, İlm-i Hal, Ahlak ve Tarih dersleri okutulmuştur. (Kodaman, 1999, 112) Zaten iki üç öğretmenle bu derslerden daha fazlasının verilmesi imkânsızdır.

Giresun ilinde Rüşdiye mekteplerinin tarihi serencamına baktığımızda; ilki 1863 yılında Karahisâr-ı Şarkî de açılan rüşdiye mektebidir. (Alkan, 2000, 20) Daha sonra ise 1871 yılında açılan ve iki muallimle eğitim hayatında gördüğümüz Giresun Rüşdiye Mektebi (Trabzon Vilayet Salnamesi, c.3, 167) ve 1872 yılında açılan Tirebolu Rüşdiye Mektepleri'dir. (Trabzon Vilayet Salnamesi c.3, 167; Trabzon Vilayet Salnamesi, c.5, 145; Trabzon Vilayet Salnamesi, c.6, 151) Bulancak merkeze taşınma tartışmalarına rağmen 1877 yılında bugünkü Ayvasıl'da inşa edilen (Bulancak) Akköy Rüşdiye Mektebi, (Maarif Salnamesi, 1319, 712) Görele merkez ilçede 1891 tarihinde açılan Rüşdiye mektepleriyle (Maarif Salnamesi, 1319, 712; BOA, MF, MKT, 153.117) eğitim hayatını devam ettiren son rüşdiye mektebi ise 1889'da resmi açılışı yapıлып, 1897 senesinde öğrenci almaya başlayan Alucra Rüşdiye Mektebi'dir. (BOA, MF, MKT, 345. 56) Bu mekteplerle birlikte nüfusu 500'den fazla olan yerleşim merkezlerine açılması istenen rüşdiye mektebi

açılma çalışmaları devam etmiş, mektep binasını mahalli imkânlarla yapmalarına rağmen sebebini bilemediğimiz nedenlerle eğitim hayatına başlayamayan Keşap Rüşdiye Mektebi'nden de bahsetmek gerekmektedir. (BOA, MF, MKT, 106. 21) Muallim ataması yapılmasına rağmen Piraziz Rüşdiye Mektebi de maalesef eğitim hayatına başlayamamıştır. (BOA, MF, MKT, 97.115) Giresun halkı tarafından farkındalığın olduğu 1904 yılı itibarıyla Giresunlu eşraftan eğitim gönüllülerinin müracaatı üzerine Trabzon Vilayetince Maârif Nezareti'ne yazılan yazı etkili olacak ki (BOA, MF, MKT, 732. 20) 1906 yılı itibarıyla Daru'l-Muallimât Mektebi'ni pekiyi derece ile bitirmiş olan Sabriye Hanım'ın, aylık 500 kuruş maaşının mahallince karşılanması şartıyla Giresun İnas Rüşdiyesi'ne atanması uygun görülmüş, ancak bu mektep de o günün siyasi çalkantıları sebebiyle öğrenci kabul etmemiştir. (BOA, MF, MKT, 894. 58)

Yeniden yapılanma sürecinde Giresun merkez ve Karahisâr-ı Şarkî de bulunan rüşdiye mektepleri İdadiye, diğerleri ise İbtidâi mekteplere dönüştürülerek 1910 yılında kapatılmışlardır. Genelde 3-4 muallimle eğitim hayatını sürdüren bu mekteplerin muallim maaşlarının bizzat devlet tarafından verilmesi eğitim sistemine getirilen bir yenilik olarak algılamak gerekmektedir. Kız çocuklarının okuma imkânına sahip olması ve Türkçe'nin eğitim dili olarak kabul edilmesi de eğitime getirilen yeniliklerdendir. Giresun'daki rüşdiyelerdeki öğrenci sayıları değişiklik göstermesine rağmen merkez mekteplerde 100'e kadar çıkmış, (Maarif Salnamesi, 1318. 1459) diğerlerinde ise bu sayının daha aşağısında kalmıştır. En fazla üç dört muallime sahip küçük rüşdiye mekteplerinde; Din Dersleri, Arapça, Dört işlem, Yazı, İmla ve İnşa, İlm-i Hâl, Ahlak ve Tarih dersleri okutulmuştur.

İdâdî Mektepleri

Sözlükte hazırlamak, geliştirmek manasına gelen ve Arapça "İdâdî" mastarından türemiş olan kelime "hazırlama yeri" demektir. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne kadar her türdeki mekteplerin hazırlık sınıfları için kullanılan İdâdîler, Nizamnameyle rüşdiye mektebini bitiren Müslim-gayrimüslim öğrencilerin devam ettikleri müstakil mektep olarak eğitim-öğretim vermişlerdir. Bu kurumların ilk etapta hane sayısı 1.000'den fazla olan kaza ve kasabalara açılması kararlaştırılmıştır. 1873 yılına kadar maddi imkânsızlıklar nedeniyle açılmayan mektepler üç yıllık olacak şekilde planlanmıştır. (Kodaman, 1999, 114-115) 1873'de Daru'l-Maarif-i İdâdîye çevrilmesi suretiyle ilk İdadi mektep açılmıştır.

Taşrada da 1882 yılından itibaren bazı vergi gelirleri maarife kaydırılarak İdâdîlerin açılmasına başlanmıştır. İlk hamlede 43 İdadi açılmış, 1887 yılında toplanan Maarif Komisyonu'nun İdâdîlerin o zamana kadar açılanlarının muhafazası ve yeni İdâdî açılmaması yönündeki kararı hükümetçe kabul edilmemiş, aksine İdâdîlerin yapımına hız verilmiştir. Kapatılan rüşdiyelerin tahsisatının İbtidâîlere değil İdâdîlere verilmesi için İrade-i Seniyye çıkarılmıştır. (Doğuştan, 1987, c. I, 469)

İdadi mekteplerde zaman içerisinde bazı yapısal değişiklikler yapılarak, rüşdiyelerle birleştirilerek leyli (yatılı), nehari (gündüzlü), sancak, vilayet ve beş yedi yıllık gibi isimlerle anılmaya başlanılmıştır. İdâdîlerin yeniden yapılandırılmasıyla bu mekteplere olan öğrenci talebi artmıştır. (Yıldız 2007, 29) Fırsat eşitliğinden hareketle leyli İdâdîler taşrada da açılmaya başlanılarak sosyal devletin gerekliliği olarak fakir aile çocuklarının da istifadesi sağlanmıştır. (Kodaman, 1999, 124 v.d.)

İdâdîlerde okutulan dersler ise; Kavaid-i Osmaniye, Arabi, Farisî, Kıraat ve Kitabet-i Türkî, Tarih-i Umumiyye-i Osmânî, Mükemmel Hesab, Cebir-i Alî, Coğrafya-i Umumiyye-i Osmanî. Jimnastik, Mükemmel Hendese, Müsellesat, Resim ve Tarama, Fransızca, Almanca ve İngilizcedir. (Kodaman, 1999, 117)

Giresun vilayetindeki öğretim kurumlarından bir tanesi de İdâdîlerdir. Şebinkarahisar ilçesinde ilk İdadi mektep II. Meşrutiyet döneminde halkın isteği üzerine 1909'da Karahisâr-ı Şarkî Rüşdiyesinin İdadiye dönüştürülmesiyle açılmıştır. 1910 yılında beş senelik Liva İdâdîsi olarak eski rüşdiye binasında 31 öğrenci kayıt yaptırarak eğitim öğretime başlamıştır. (Maarif Nezareti İhsaiyat Mecmuası, 1329-1330, 50) Zira 1908-1909 eğitim öğretim yılında İhsaiyat Mecmuası İstatistiğinde Karahisâr-ı Şarkî İdadisi ismen geçmemektedir. (Maarif Nezareti İhsaiyat Mecmuası, 1325-1326, 22) 1917 yılında eğitim öğretime ara verilen Karahisâr-ı Şarkî liva İdadisi, 1919 yılında tekrar açılmıştır. Cumhuriyetin ilanıyla orta mektebe (Lise) çevrilmiştir. (Çapa, 2000, 32)

Karahisâr-ı Şarkî İdâdîsi'nde okutulan derslerin haftalık ders programına ilişkin bilgi verilmemesine rağmen on bir ayrı ders mualliminden bahsedilmesi derslerle ilgili bilgi edinmemize yardımcı olmaktadır. Mektepte okutulan dersler şunlardır: “Ulûm-u Dîniyye, Türkçe, Riyaziyât, Ulûm-u Tabiiyye, Fransızca, Tarih ve Coğrafya, Malûmât-ı Medeniyye-i Ahlâkiyye ve Hukûkiyye, Resim, Hüsnü Hatt, Terbiyetü'l-Bedeniyye ve Musiki.” (Maarif

Nezareti İhsaiyat Mecmuası, 1329-1330, 56) Görüldüğü gibi merkezin müfredatında bulunan dersler aynen Karahisâr-ı Şarkî İdâdisinde de okutulmaktadır.

Giresun'da açılan ikinci idadi mektebi Karahisâr-ı Şarkî İdâdisinden 3 yıl sonra 1912 yılında eğitim hayatına başlayan Giresun İdadi Mektebi'dir. Rüşdiyelerin kapatılması sürecinde ise Giresun Rüşdiye Mektebi Giresun İdadi Mektebi'ne dönüştürülmüştür. Resmi açılışı yapıldığı yıl 74 öğrenci kaydederek Giresun eğitim hayatına etkili bir giriş yapmıştır. (Maarif Nezareti İhsaiyat Mecmuası, 1329-1330, 51)

XX. yüzyılın başlarında Giresun ili toplamında 79.424 Müslüman 16.445 de Gayrimüslim yaşamakta olup, Gayrimüslimlerin Müslümanlara oranı % 17, 2'dir. Görele kazasında ise 23.072 Müslüman nüfus, 1.061 Gayrimüslim nüfus yaşamakta olup, Gayrimüslimlerin Müslümanlara oranı % 4 dür. Şebinkarahisar'da ise 42.427 Müslüman, 18.358 Gayrimüslim nüfus olup, Gayrimüslimlerin Müslümanlara oranı % 30'dur. Ancak Gayrimüslim nüfus daha çok Şebinkarahisar'da yoğunlaşmıştır. Ancra kasabasında oran %98 ile Müslümanların lehindedir. Okullaşma oranı ile ilgili olarak Trabzon vilayeti genelinde 1901 yılı itibarıyla 498.520 Müslüman nüfustan her kademedeki mektebe giden öğrenci sayısı 52.223 olup okullaşma oranı % 10,5'dir. Aynı tarihlerde Trabzon genelinde toplam 89.647 gayrimüslim nüfusun 11.536'si okullaşmış ve % 13'ü bularak Müslüman tebaadan % 2,5 oranında daha fazladır

Gayri Müslim Mektepleri

Kuruluşundan itibaren eğitim konusunda gayet rahat hareket etmiş olan gayri Müslimlerin eğitimleri ilk zamanlar her milletin ruhani başkanlığının gözetimi altında yapıyordu. Mekteplerin açılması, kapatılması, yönetici ve öğretmen tayinleri, programlar ve denetimler bunların yetki alanındaydı. Kamusal alanla ilgili bir sorun yaşanmadığı sürece Osmanlı yönetimi gayri Müslim mekteplerine herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Osmanlılarda yenileşme dönemi ile birlikte Tanzimat Fermanı, Nizâm-ı Cedîd, I. Meşrutiyet gibi yapısal oluşumların her biri gayrimüslimler adına birer avantaja dönüştürülmüştür. Bu durumun farkında olan merkezi hükümet 1869 Maarif-i Umumiyye Nizamnamesi ile durumu kontrol altına almaya çalışmıştır. Nizamnamenin yayımlanmasına kadar gayet rahat hareket eden ve her türlü serbestlik içinde olan yabancı mektepler, bu Nizamnameyle disiplin altına alınmaya çalışılmış ve gayrimüslimlerce fırtınaların koparılmasına sebep olmuştur. Zira adı geçen Nizamnamede gayrimüslim mekteplerin açılması ile

ilgili olan 129. madde herhangi bir yabancı mektebin açılabilmesi için; mektepte görevlendirilecek öğretmenlerin Maarif Nezaretince kabul görecektir bir diploma sahibi olmaları, mekteplerde genel ahlaka ve ülke politikasına aykırılık içeren öğretim faaliyetleri olmaması, okutulacak derslerin Maarif Nezareti veya Maarif İdarelerince tasdik edilmesi gibi üç temel umdeyi yerine getirmeleri ruhsat alabilmeleri için ön şart olarak konulmuştur.

Bunun için Giresun'da yeni açılan yabancı mekteplerin açılış izinleri, önceki mektep açılışları kadar kolay olmamıştır. Bu mekteplerin tamamına yakını bir mabet etrafında konuşlanmış ve mektebin her türlü ihtiyaçları ile öğretmen maaşları dini yapılanma içinde karşılanmıştır. (Vahapoğlu, 1997, 15) Gayrimüslim çocuklarının eğitimi için şehir merkezleri başta olmak üzere gayri Müslim unsurların yoğunlukta bulunduğu köy yerleşim merkezlerinde de ilköğretim seviyesindeki mektepler açılmıştır. Tespit edebildiğimiz gayrimüslim mektepleri şunlardır:⁵

“Giresun merkezde Gogara Mahallesi Rum Mektebi, Gogora İnas (Kız) Rum Mektebi, Zukur (Erkek) Rum Mektebi, Sokakbaşı Rum Mektebi, Saytaş Rum Mektepleri ile köylerde bulunan Yomrahisar Rum Mektebi, Divane Rum Mektepleriyle, Bulancak ilçesinde İhsaniye Rum Mektebi ve Bulancak Rum Mektebi, Keşap ilçesi Büyükgeriş Rum Mektebi, Çukurköy Rum Mektepleriyle Giresun merkez ilçede bulunan bir adet Kumyalı Mahallesi Ermeni Mektebi.

Doğu ilçelerinde ise; Tirebolu Rum Mektebi, Tirebolu Ermeni Mektebi, Görele Elevü Rum Mektebi ve Görele Ermeni Mektepleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Güney ilçelerinde ise birisi Karahisâr-ı Şarkî Rum Mektebi, diğeri ise Alucra Rum Mektebi'dir.

Güney ilçelerinden biri olan Şebinkarahisar'da birisi Ermenilere ait olmak üzere Karahisâr-ı Şarkî Rum Rüşdiye Mektebi ve Karahisâr-ı Şarkî Berkaç Efendi Ermeni Rüşdiye Mektepleri'ne şahit olmaktayız. Gayri Müslim Rüşdiye Mektepleri 500 ve daha fazla hane sayısı ölçek alındığında XX. yüzyılın sonlarında Şebinkarahisar'daki nüfus yoğunluğu ile ilgili değerlendirme yapabiliriz.

⁵ Bk. Yılmaz, Ali, “XIX. Yüzyıldan Cumhuriyete Giresun'da Eğitim ve Öğretim”, (Basılmamış Doktora Tezi Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013

Sonuç

Bilindiği gibi eğitimin toplumsal değişme sürecinde hem değerleri muhafaza etme gibi tutucu bir işlevi, hem de yeniliklere açık olma ve değişmeyi hızlandırma gibi temel birbirine zıt gibi görünen iki temel görevi vardır. (Tezcan 1981, 164) 1397 yılından itibaren İslamlaşma ve Türkleşme sürecine giren Giresun içinde merkezi Hükümet toplum örfünü ve dini algılarını değiştirmek için bazı eğitimsel çalışmalara girmiştir. Zira fethedilen yerlerdeki meskûn insanların hepsi hicret etmeyip yaşayışlarına devam etmişlerdir. Bu eğitimlerle bazı örflerin ibka, bir kısmı inşa ve bir kısmını da ilga ettiği gerçeğinden fethedilen yerlerde İslam dinine uygun bir hayat tarzı oluşturulmaya çalışılmıştır. Toplumun örfündeki bu devam ettirme, değiştirme ve yeniden yapılandırılarak sürece katma diye adlandırılan bu transformasyon ancak eğitimle yapılabilir.

Bugünkü Giresun vilayeti sınırları içerisindeki Ahi şeyhleri Karadeniz uç bölgelerini iskâna açmak ve fetih hareketini kolaylaştırmak için çaba sarf etmişlerdir. Giresun Tekke köyünde Yakup Halife, Bulancak'ta Şeyh Mesud, Yavuz Kemal'de Şeyh Mustafa, Piraziz'de Şeyh İdris, Yağlıdere Ahiçukuru Tekkesinde Şeyh Abdullah, Tirebolu'da Ede Derviş, Alucra yöresinde Çağırğan Kardeşler ve diğer yerlerde tekke ve türbeleri olan alperenleri sayabiliriz. Bu şeyh ahiler yaptıkları tekke ve zaviyelerin yanlarına yaptıkları eğitim kurumlarıyla bu ihtiyacı gidermeye çalışmışlardır.

İlk dönem eğitim faaliyetleri yeni iskâna açılan yerleşim yerlerinde tekke ve zaviyelerin bulunduğu muhitlerdeki cuma camileri, muallimhaneler, sıbyan mektepleri ve çok kurumsal olmasa da medreseler vasıtasıyla sürdürülmüştür. Giresun'da ilköğretim faaliyetlerine 6-11 yaşlarındaki erkek ve kız çocukları kabul edilip eğitim verildiği muallimhaneler ve her yerleşim yerlerinde bir veya birden fazla yaptırılan sıbyan mektepleriyle yürütülmekteydi. Ders programlarında Kur'an-ı okuma ve namaz kılacak kadar Kur'an'dan ayet ezberleme ile basit dini bilgilerin verildiği bu dersler genelde cami hocaları veya nadiren de olsa vakıf tarafından görevlendirilen muallimler tarafından verilmekteydi.

Başlangıcından itibaren incelediğimiz medreselerin bir kısmı ilk dönemlerde Alperenler veya hayır sahibi vatandaşlar tarafından yapılmıştır. Daha sonra ayan aileleri ile üst düzey bürokratlar tarafından yapılmaya devam edilmiş, en fazla medreselerde müderrislerin öncülüğünde veya vatandaş katkılarıyla yapılmıştır. Hemen her medrese için vakıf tesis edilerek

yapımından sonra da yaşaması için çaba harcanmıştır. Vakıflarda mütevellî olan şahıslar genellikle müderris maaşının 1/3'ü kadar maaş alıp, vakıf menkul ve gayrimenkullerini en iyi şekilde değerlendirerek gerekli yerlere harcama yapmakla görevli kimselerdir.

Haşiye-i Tecrid ve Miftah medreseleri olarak düşündüğümüz bu medreselerden mezun olanların bir kısmı büyük vilayetlerdeki medreselere yönlendirilmişlerdir. İlk eğitim kurumları ve medreseler XV. ve XVI. yüzyıllara ait tapu-tahrir defterlerindeki bilgilerden edinilmiş ya da bizzat müderris isminin geçmesinden ya da atıf yapılmasından anlaşılmaktadır. Giresun'da yedisi XIX. yüzyıla ulaşmamış toplamda 106 medrese mevcuttur. Bu medreseler XV. yüzyılın ikinci yansından itibaren açılmaya başlanılmış, Tanzimat öncesi yapımına hız verilmiş; 80'e yakını, medresede öğrenim gören talebelerinin askerlikten muaf tutuldukları 1892 senesinden önce açılmıştır. Zira bu tarihlerden sonra yapılan ve ihtisas medresesi olarak tanımlanan Alinyuma Daru'l-Hadisi ile diğer bazı medreselerde ciddi eğitimin verildiğini görmekteyiz.

Medrese müderrisleri ekseriyetle Dersaadet, Kayseri, Amasya veya Tokat gibi büyük medreselerden mezun olmuş hocalardır. Ancak köy medreselerinin bazılarında olduğu gibi Giresun ve Karahisâr-ı Şarkî Kazası medreselerinden mezun olanlardan da müderris olarak görevlendirmeler olmuştur. Çalış, Mesudiye ve Alinyuma Medresesi müderrisleri bunlardan bazılarıdır.

Tanzimat döneminde Osmanlı eğitim sisteminde başlayan değişim Giresun ilini de etkilemiş ve ilköğretimde sıbyan mekteplerine alternatif olarak açılmaya başlayan İbtidâî mektepleri 1892 yılında Giresun Soğuksu Mahallesi'nde açılmaya başlanarak eğitimde modernleşme süreci Giresun ilini de etkilemiştir. Sıbyan mekteplerinin yerine ihdas edilen İbtidâî mektepleri kurulmaya başlanmıştır. İlk olarak Soğuksu Mahallesi'nde 1887 diğeri ise yine aynı mahallede 1895 yılında açılmaya başlanmış, İbtidâî mektepler başta şehir merkezleri olmak üzere hızlıca çoğalmış ve Cumhuriyetin kuruluş tarihine kadar Giresun'daki sayıları 75 rakamına ulaşmıştır.

Giresun'da eğitim hayatını sürdüren modern mekteplerin birisi de rüşdiyelerdir. İlk rüşdiye mektebi 1863 yılında Karahisâr-ı Şarkî Kazasında devam eden yıllarda 1910 yılında Giresun Rüşdiye Mektebi ile Tirebolu Rüşdiye Mektepleri açılmış, bu mektepleri Görele, Akköy, Alucra Rüşdiye

Mektepleri takip etmiştir. Piraziz nahiyesinde bir Rüşdiye mektebi açılmış, öğretmen ataması yapılmasına rağmen eğitime başlayamamıştır. Keşap nahiyesi ileri gelenlerinin baskısıyla bu yerleşim yerinde de bir rüşdiye mektep açılmasına çalışıldıysa da başarılı olunamamıştır. Giresun merkezde bir adet İnas (kız) Rüşdiye Mektebi açılmış Sabriye Hanım diye bir muallim ataması yapılmasına rağmen eğitime başlanılmadan kapatılmıştır. Rüşdiye mekteplerinin Türk eğitim tarihine getirdiği en belirgin yenilik daha önceleri sadece sıbyan mekteplerinde okuma fırsatı bulan kız çocuklarının rüşdiyelerle birlikte bir üst öğrenime devam etme şansını elde etmeleridir.

Muallim maaşları mektebin büyüklüğüne göre değişmekle birlikte muallim-i evvel bir görevlinin maaşı aylık 500 kuruş olup bu rakam 400-500 kuruş arasında değişebilmektedir. Aynı tarihlerde bir müderrisin maaşı ise aylık 50-60 kuruş arasındadır. İdadi mekteplerine gelince; Giresun'da sadece iki adet İdadi olup Karahisâr-ı Şarki'de diğeri ise Giresun merkezde yer almaktaydı. Her iki mektep de Rüşdiyelerin yeniden yapılandırılması sürecinde İdadiye çevrilmiştir. Osmanlı devleti içindeki gayri Müslim vatandaşlar kendi dinsel yapıtlarının hemen yanlarına inşa ettikleri ilköğretim seviyesinde kız ve erkek mektepleriyle eğitimini almışlardır. Özellikle Şebinkarahisar'da açılan biri Rum, diğeri Ermenilere ait olan iki adet Rüşdiye mektebinin varlığı kayda değerdir. İbtidâî mektep muallimlerinin maaşlarının idadi ve rüşdiye mektebi maaşlarına göre daha az olduğu görülmektedir. Rüşdiye mektebinde muallim-i salislik görevini yapan bir muallimin maaşı 150 kuruş iken, Giresun merkezdeki bir İbtidâî mektebinde 1906 yılında muallimlik yapan İsmail Efendi'nin maaşı ancak 112,5 kuruştur. Bu durum mektepler arasındaki hiyerarşik yapının maaşlara da yansıdığını dolayısıyla ilköğretim seviyesinde olan mektep muallim maaşlarının diğerlerinden daha az olduğunu göstermektedir. Mesleki mekteplere Giresun'da rastlayamadık. Sadece Daru'l- Muallimin mektebi 1913 yılında açılmış, savaş yıllarına denk geldiğinden olacak ki eşrafın kapatılmamasına yönelik çabalarına rağmen öğrenci kabul edemedi kapatılmıştır.

Kaynakça

A-Arşiv Belgeleri

- Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Vakfiyeleri (VGMA)
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)
- Cevdet Maarif Tasnifi (CEV. MF)
- Giresun Kazası Seri'yye Sicilleri, (GŞS)
- Görece Kazası Şeri'yye Sicilleri, (GrİŞS)
- Hurufat Defterleri.
- İradeler; İ.D: İrade Dahiliye, İ.HUS: İrade Hususi, İ.MF: İrade Maârif
- İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi.(MŞH.SAİD)
- Karahisar-1 Şarki Seri'yye Sicilleri.(ŞŞS)
- Maarif Mektubi Kalemî. (MF.MKT)
- Maarif Nezareti İstatistik ve İhsaiyat Mecmuaları, (R.1329-1330, 1333-1334)
- Nüfus Defterleri (Nfs. d) 1161,1164
- Tapu Tahrir Defterleri, (BOA, TTD, nr), 32,52.
- Tirebolu Kazası Şeri'yye Sicilleri (TŞS)
- Trabzon Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi Vakıf Defterleri (TVBMA)
- Trabzon vilayeti Şeri'yye Sicilleri. (TrbznŞS)

B- Salnameler

- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmani, (1339)
- Salname-i Nezaret-i Mairif-i Umümiyye, (H.1316, 1317, 1318, 1319, 1321)
- Sivas Vilayeti Salnameleri, (H.1301, 1302, 1306, 1308, 1321, 1325)
- Trabzon Vilayeti Salnameleri, (H.1869-1321)

C- Basılı Yayınlar

- Akyüz, Y. (2011). Türk Eğitim Tarihi (M.Ö.1000.M.S.2011). Ankara: Pegem Akademi.
- Alkan, Ö. M. (2000). Tanzimât'tan Cumhuriyete Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistiği. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Arıbaş, S. (2000). Başlangıçtan II. Meşrutiyete Kadar Osmanlılarda Sıbyan Mektepleri. Yeni Türkiye, Sayı: 32.
- Bilgili, A. S. (1989). XVI. Asırda Karahisar-ı Şarki Kazası. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bilgin, M. (1997). Türkmen Beylikleri ve İskân Hareketleri. Giresun Tarihi Sempozyumu, İstanbul: Giresun Belediyesi Kültür Yayınları.
- Çapa, M. (2000). XX. Yüzyılın İlk Yarısında Şebinkarahisar'da Eğitim ve Nüfus. Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu, İstanbul: Şebinkarahisar Belediyesi Yayınları.
- Emecen, M. F. (2005). Doğu Karadeniz'de İki Kıyı Kasabasının Tarihi. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- (1996). DİA, XIV. İstanbul: TDV Yayınları.
- Fatsa, M. (2008). Osmanlı Vakıfları ve Vakıf Eserleri. Giresun: Giresun Belediyesi Yayınları,

- (2010). XV. ve XVI. Yüzyıllarda Giresun. Giresun: Bilge ajans,
- Haçkallı, A. (2013). Fetih ve iskân Döneminde Ordu Giresun Yöresinde Fakılar, Geçmişten Günümüze Giresun'da Dini ve Kültürel Hayat Sempozyumu. Giresun: İl Özel İdaresi kültür serisi.
- Hızlı, M. (1999). Bursa Sıbyan Mektepleri. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- (2001). Osmanlı Sıbyân Mekteplerinde Okutulan Dersler. Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim, Milletlerarası Kongresi Tebliğleri, İstanbul.
- İnan, K. (1997). Giresun ve Havalisinde Türkmenler. Giresun Tarihi Sempozyumu, İstanbul: Giresun Belediyesi Yayınları.
- İpşirli, M. (2003). Medrese. DİA, XXVIII, İstanbul: TDV Yayınları.
- Kazıcı, Z. (2012). Ana Hatları ile İslam Eğitim Tarihi. İstanbul: M.Ü İlahiyat Fak Yayınları.
- Kodaman, B. (1999). Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi. Ankara: TTK Yayınları.
- Komisyon, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi. (1986). İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Öztürk, C. (2000). İdadi. DİA, XXI, İstanbul: TDV Yayınları.
- (2008). Rüşdiye. DİA, XXXV, İstanbul: TDV Yayınları.
- Sümer, F. (1992). Tirebolu Tarihi. İstanbul: Etam Matbaası.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1965). Osmanlı Devleti İlmiye Teşkilatı. Ankara: TTK Yayınları.
- Vahapoğlu, M. H. (1997). Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar. İstanbul: MEB Yayınları,
- Yediyıldız, B. ve Ünal, Ü. (1992). Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları, I-II-III. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yediyıldız, B. (1985). Ordu Kazası Sosyal Tarihi. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yıldız, H. (2007). Diyarbekir Vilayetinde Eğitim. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yılmaz, A. (2013). XIX. Yüzyıldan Cumhuriyete Giresun'da Eğitim ve Öğretim. Yayınlanmamış Doktora Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Zengin, Z. S. (2002). II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi. Ankara: Akçağ Yayınları.

